

## STATENS LIVSNØDVENDIGE CIRKULATION

### Handel som livsvigtigt princip for den moderne stat

Ved Fordøjelse forstår jeg reduceringen af alle varer, som ikke umiddelbart bliver forbrugt, men som gemmes med henblik på fremtidig ernæring, til en ting af ensartet værdi, som det også er muligt at transportere, så det ikke hindrer folks bevægelse fra sted til sted [...] Og det er ikke andet end Guld og Sølv og Penge. [...] Ved hjælp af disse mål kan alle varer, faste såvel som løse, følge med en person til alle de steder, som han opsøger [...]. Og det samme mål passerer fra person til person inden for Almenvellet; og det bevæger sig omkring og ernærer hver enkelt del (idet det passerer den), og det i et omfang, som var denne fordøjelse dannelsen af Almenvellets blod; For det naturlige blod er på samme måde skabt af Jordens frugter; og idet det cirkulerer, ernærer det på sin vej hvert enkelt Lem i Menneskets Legeme (Hobbes, *Leviathan* 235–36; Hobbes, *Leviathan* 174).<sup>1</sup>

I kapitel 24 af *Kapitalens* første bind, om den såkaldte oprindelige akkumulation, beskriver Karl Marx, hvordan kapitalismen ikke opstod i fred og fordragelighed, som de borgerlige økonomer forestillede sig det, og at der ikke, som i "den blide politiske økonomi", hersker "for stedse idyl" (999). Derimod fremhæver Marx, hvordan det i den "reale historie" er "erobring, undertrykkelse, rovmord, kort sagt, vold", der spiller den afgørende rolle

---

1 Modificeret dansk oversættelse. Mest afgørende er *concoction* her oversat med 'fordøjelse' og ikke 'bryg' som i den danske oversættelse.

(*Kapitalen* 999). Kapitalismens historie er voldens historie, historien om kolonialisme, udryddelse af folk(eslag), indhegning af fælledejer og ekspropriation af ejendom. Udviklingen af kapitalismen, af moderne stater, økonomi og handel var ikke en fredelig, men en blodig affære. Kapitalismens historie er kort sagt blodets historie. Men ikke kun historien om det blod, der er blevet udgydt i krig og erobring, men også om det blod, der skulle cirkulere i den politiske krop for at give liv og næring til de forskellige (med)lemmer og gøre kroppen stærk, harmonisk, balanceret og dermed sund, kraftfuld og modstandsdygtig. Denne artikel handler om det blod, om den livsnødvendige handel og cirkulation, der blev altafgørende og vital for konstitutionen af den moderne stat og af moderne økonomi og handel.

I 1628 udgav den engelske læge William Harvey (1578-1657) afhandlingen *Exercitatio Anatomica de Motu Cordis et Sanguinis Animalibus*, (*An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heart and Blood in Animals/En anatomisk afhandling om hjertets og blodets bevægelse hos dyr*). Her præsenterede Harvey sine revolutionerende tanker og teorier om blodets cirkulation og bevægelse. Hans opdagelse bestod i at vise, at hjertet fungerede som en pumpe, der pumpede blodet ud i arterierne med en sådan kraft, at det vendte tilbage gennem venerne. Hvor han umiddelbart fokuserer på det suveræne hjertes vigtige funktion i at sikre cirkulationen, antyder Harvey også, at det er *cirkulationen selv*, der er kroppens livgivende kraft, og at hjertet dermed blot er et embede, der skal sikre den livsnødvendige cirkulation. Harveys tanker var meget indflydelsesrige i en central periode i den vestlige politiske og økonomiske idéhistorie, der så både opkomsten af den moderne, suveræne stat og begyndelsen på en økonomisk videnskab (merkantilisme) og en essentiel betydning for økonomi og handel for statens magt.

Denne artikel undersøger Harveys banebrydende tanker om cirkulation og deres indflydelse på en af de mest centrale tænkere i den politiske idéhistorie, Thomas Hobbes (1588-1679), samt på den merkantilistiske økonomiske tænkning, særligt William Petty (1623-87). I den berømte *Leviathan* (1651) sammenligner Hobbes staten med "et Kunstigt Menneske" (*Leviathan* 47), men begrebsliggør centralt staten som en kunstig *person*. En person, der skal repræsenteres for at komme til live, hvormed repræsentanten, suverænen, bliver et embede, der skal forvalte statens vel (Crignon; Skinner, "Artificial Person"; Skinner, "Genealogy" 342-49). Hobbes er primært fokuseret

på staten, loven og suveræniteten, men denne artikel vil argumentere for, at man hos Hobbes kan fremlæse cirkulation som en *livsnødvendig* bevægelse, som dermed ikke er viljesbestemt, altså ikke underlagt suverænenes vilje, og at suverænenes embede dermed bliver at administrere cirkulationen og forvalte den livsnødvendige økonomi og handel. William Petty var en af de mest indflydelsesrige af de merkantilistiske økonomiske tænkere. Hos Petty bliver det tydeligt, at de økonomiske principper og logikker følger en naturlig orden, en orden, som herskeren eller suverænen må have indgående kendskab til for at kunne regere mest hensigtsmæssigt. Suverænen kan kun forholde sig mere eller mindre korrekt til den økonomiske orden, ikke ændre den.

Artiklen analyserer således en række afgørende vekselvirkninger mellem naturvidenskabelig, politisk og økonomisk tænkning i den tidlige moderne periode, som det vil blive argumenteret for vedbliver med at være en afgørende indflydelse på den måde vi tænker stat, politik, økonomi, handel og deres indbyrdes forhold på i dag. Særligt centralt er, hvordan økonomi og handel bliver livsnødvendige bevægelser, som suverænen eller den politiske magt ikke kan bemestre, men kun må forholde sig til og agere i forhold til. Suverænen bliver dermed et embede, hvis primære rolle er at forvalte økonomien på den mest hensigtsmæssige måde. Særligt afgørende i denne artikel er den dominerende kropsmetafor i den analyserede periodes politiske og økonomiske tænkning, der er omdrejningspunktet for at forstå økonomiens, handelens og cirkulationens livsnødvendige betydning for den politiske krop, staten.

### KROP, ORDEN, ØKONOMI

Metaforer og analogier med den menneskelige, naturlige, biologiske krop har gennem historien været centrale for at forestille sig og give liv til menneskelige sammenslutninger – særligt staten – som en politisk krop eller et politisk legeme (Neocleous; kap. 1; Koschorke *et al.* 11-12). Kroppen har været et kraftfuldt billede, der gav eksistens, identitet og kontinuitet til staten som noget andet og mere end de individuelle (med)lemmer. På den måde har staten (og alle andre menneskelige sammenslutninger) et afgørende fiktivt, abstrakt eller kunstigt element, eftersom selve *enheden* i staten må

symboliseres og forestilles, for at den kan eksistere som en given ting og enhed (Neocleous 14; Walzer). Kropsmetaforen som en måde at forstå politiske fællesskaber på går langt tilbage i historien, men bliver afgørende i det 16. og 17. århundrede, da de moderne stater begynder at opstå og blive tænkt både i Frankrig (Apostolidès; Boureau; Giesey; kap. 2) og i England (Kantorowicz; kap. 1; Maitland; Neocleous 14-28; Koschorke *et al.* 93-119; Dohrn-van Rossum og Böckenförde 555-557).

En af de helt centrale skikkelser i denne udvikling er Thomas Hobbes, der som nævnt berømt sammenlignede staten (eller som han kaldte det, *commonwealth* eller almenvellet) med et kunstigt menneske. Hobbes skrev på et tidspunkt, hvor brugen af begrebet 'stat' var i rivende udvikling, og han var en helt afgørende figur i begrebsliggørelsen af staten som et subjekt i sin egen ret (Skinner, "Genealogy"). Helt centralt begrebsliggør Hobbes staten som en kunstig person, dvs. et udødeligt subjekt, der består for evigt. For at denne kunstige person skal kunne handle, må den dog repræsenteres af en anden person, der er et levende, biologisk subjekt. For Hobbes er det staten – den evige, kunstige person – der er suveræn, men den må repræsenteres af en anden, suverænen, for at komme til live (Skinner, "Artificial Person"). Hobbes var dermed en afgørende figur i udviklingen af den moderne stat som et subjekt i sin egen ret, uafhængig af både regerende og regerede, med egne interesser og begær (Skinner, "Genealogy"; Skinner, "Artificial Person"). Et subjekt, der, for at komme til live, skulle repræsenteres af et levende menneske, suverænen, hvis rolle dermed i princippet – til stor forargelse hos datidens monarker, der mente de havde en særlig guddommelig ret til at regere – kunne varetages af stort set enhver. I den forstand bliver suverænen et embede, der skal forvalte statens suverænitet. Denne suveræn var i kraft af sit embede dermed almægtig og absolut hersker over staten og alle dens undersåtter. Det 17. århundrede var en afgørende periode i udviklingen af den moderne stat. Det var også en periode med en enorm økonomisk vækst med oversøisk handel, kolonier, plantager, indhegninger af fællede, landbrugsmæssige udviklinger, markeder, banker, nationalbanker, aktiemarkeder, finans- og kreditsystemer og de første aktieselskaber i de koloniale handelskompagnier (Finkelstein 4; Wood, "Liberty and Property" 8; Wennerlind 5; Goede; kap. 1; Appleby). Denne øgede økonomiske aktivitet resulterede også i en enorm intellektuel aktivitet, der forsøgte at systematisere og

forstå de økonomiske mekanismer, og som dermed bidrog til skabelsen af et økonomisk felt eller videnskab med egne logikker og principper (Letwin viii-ix; Magnusson 7-12). Denne økonomiske tænkning, der fokuserede på en positiv handelsbalance og på akkumulationen af ædelmetaller, og som var stærkt forbundet med den fremkommende suveræne, territoriale og absolutistiske stat, er i dag kendt som *merkantilisme* (Heckscher). Med økonomiens begyndende betydning blev rigdom og handel centralt for statens styrke, helbred, magt og vitalitet. Staten måtte være stærk, homogen, harmonisk, balanceret og afstemt *indadtil* for at kunne være i stand til at konkurrere med og modstå andre (politiske) kroppe *udadtil* (Foucault 315). Begreber som *orden*, *balance* og *harmoni* var centrale for at forstå de politiske målsætninger i perioden – og i denne forbindelse blev kropsmetaforen central (Finkelstein; kap. 6). Kroppen giver et kraftfuldt og lettilgængeligt billede, der giver liv, eksistens og enhed til staten, og som samtidig giver konnotationer til helhed, udelelighed og orden (Neocleous 14). At have en stærk og sund (stats)krop var ensbetydende med at være i god økonomisk stand, og sikringen af statens almene eller fælles vel blev derfor i stigende grad ensbetydende med dens økonomiske vel.

Der er en tæt forbindelse mellem diskurser, metaforer, figurer, narrativer, billeder og institutionelle og ideologiske opbygninger. Metaforer har praktiske, virkelige og konkrete effekter (Koschorke *et al.* 57). Kropsmetaforen fungerer som en *præfiguration* af det kollektive og udgør ikke blot en neutral *beskrivelse*, men en aktiv *intervention* i konstitutionen og konstruktionen af staten og det politiske, såvel som af økonomi og handel (Koschorke *et al.* 56; Bourdieu 101-104). Metaforen er en billedlig samling af en lang række komplekse forhold, som også trækker et helt kompleks af forudsætninger, forforståelser, forventninger og selvfølgeligheder med sig, og som opbevarer centrale indsigter i verden i en given periode. Metaforer er implicitte tankefigurer, der giver verden struktur, og som strukturerer tænkningen og dermed er med til at bygge verden (Lassen 102, 112-13; Blumenberg).

Metaforen om staten som en krop havde netop på dette tidspunkt en sådan rolle, og det var med udgangspunkt i denne forforståelse og selvfølgelighed, at samtidens politiske og økonomiske tænkere tog metaforen op, men også ændrede den afgørende. Metaforen om den sunde, kraftfulde og harmoniske (politisk-økonomiske) krop var og skulle blive afgørende

i tidens politiske og økonomiske tænkning. Ligesom sundhed, harmoni og balance var forestillingen om cirkulation et underliggende og strukturerende element i samtidens politiske og økonomiske forestillingsunivers (Foucault 71–72). Cirkulation som metafor, og analogien med penge som blodet i den naturlige krop, i den økonomiske tænkning i perioden er velbehandlet (Finkelstein; kap. 6; Wennerlind; kap. 1; Desmedt; Glaisyer; Valenze; kap. 3). Denne artikel analyserer, hvilken betydning kropsmetaforen på dette tidspunkt har af konsekvenser for politisk og økonomisk tænkning og særligt på begrebsliggørelsen af forholdet mellem politik, økonomi og handel, mellem suverænenes magt og den livsnødvendige cirkulation. Forestillingen om cirkulationen som et livsvigtigt princip i den naturlige krop bliver således omformet til et centralt politisk og økonomisk mål om at sikre god og sund cirkulation i den politiske krop, og dermed bliver handel og udveksling et centralt og livsvigtigt princip for den moderne stat. Et princip, som suverænen blot kan varetage i administrationen af sit embede.

#### WILLIAM HARVEY: BLODETS CIRKULATION OG HJERTETS EMBEDE

William Harveys tanker om blodets cirkulation var som nævnt revolutionerende og stod i kontrast til de eksisterende forestillinger fra Galen, hvor blodet cirkulerede rundt i kroppen takket være organernes trækkende kraft såvel som til Descartes' opfattelse af, at cirkulationen var et resultat af forskelle i varme i kroppen. Harvey arbejdede som Kong Charles I.s livlæge (reg. 1625-49), og hans afhandling om blodets og hjertets bevægelse åbner med en dedikation til kongen, hvor Harvey fremfører, at "et dyrs hjerte er deres livs fundament, suverænen over alt inde i dem, solen i deres mikrokosmos, det al vækst er afhængigt af, hvorfra al magt strømmer. Kongen er på samme måde fundamentet i sit kongerige, solen i verden omkring ham, statens hjerte" (3).<sup>2</sup> Harveys tanker om suverænenes eller kongens rolle markerer således også en afgørende forskydning i den konventionelle brug af kropsmetaforen siden den tidligere kristendom og op gennem middelalderen, hvor først Jesus og siden kongen blev set som *hovedet* på hhv.

---

2 Alle oversættelser af Harvey er oversat af forfatteren, MHJ.

kirkens og statens krop (Kantorowicz 193-232; Koschorke *et al.* del 2; Jessen, *Sovereign Bodies*; kap. 1). For Harvey er det således *hjertet*, der er suverænen i kroppen, og ligeså er kongen hjertet i den politiske krop.

For Harvey var det centralt at forstå den naturlige krop for at kunne forstå den kunstige, politiske krop (3-4). Og denne forståelse af den naturlige krop måtte man få, ikke ud fra bøger, "men fra dissektioner, ikke fra filosofers meninger, men fra naturen selv" (7). Viden kom fra empiriske observationer, det man selv kunne se gennem dissektioner og vivisektioner. Harvey åbnede dermed den naturlige krop, ligesom Hobbes (og Petty) skulle åbne den kunstige politiske og økonomiske krop for at få kendskab til dens funktionsmåde. Ved at åbne kroppen og inspicere den kunne man bryde kroppens bevægelser ned til en serie af adskilte bevægelser og funktioner, som ikke kunne ses ved blot at observere kroppen udefra. Når man åbner en krop – en naturlig såvel som en politisk – kan man se og forstå de specifikke og forskellige bevægelser, som udgør den overordnede og samlende bevægelse i kroppen (Harvey 31).

I den naturlige krop er det suveræne hjerte det, der er ansvarligt for den livsnødvendige bevægelse og cirkulation af blodet. Det er hjertets pumpe, der sikrer blodets bevægelse og cirkulation og dermed, at de forskellige dele af kroppen bliver næret og får liv (Harvey 46-47). Hjertet er "livets begyndelse [...] det er ved hjertets egenskab, at blodet bevæges, fuldendes, gøres i stand til at nære og afholdes fra at korrumpere og koagulere". Dermed er det "livets fundament, al aktivitets kilde" (Harvey 47), fordi det sikrer cirkulationen, sikrer at blodet bliver ved at med at bevæge sig og flyde rundt i kroppen.

I sin afhandling fra 1651, *Exercitationes de generatione animalium* (*Anatomical Exercises on the Generation of Animals/Anatomiske undersøgelser af dyrs skabelse*), udgivet to år efter hans tidligere arbejdsgiver Charles I var blevet halshugget (som følge af den engelske borgerkrig), halshuggede Harvey også kroppens konge, hjertet, og fokuserede på cirkulationen, blodet og pulsen selv som livets fundament. Et synspunkt man dog allerede kan finde antydninger af allerede tidligere (Hill 55). I afhandlingen fra 1628 om blodets og hjertets bevægelse var hjertet på mange måder ikke andet end en pumpe, et instrument, et stykke maskineri, hvis funktion var at sikre den livsnødvendige cirkulation. Hjertet var her blot en muskel som alle andre

muskler, men det havde en helt særlig funktion eller embede (eng. *office*) (Harvey 22–23). I sig selv var hjertet ikke noget specielt, en muskel ligesom alle andre muskler, men en pumpe, der skulle holde blodet kørende i en "uophørlig bevægelse", en uendelig cirkulation, hvilket er "det eneste mål med hjertets bevægelse og sammentrækning" (Harvey 68). Det eneste mål for hjertet, dets funktion og embede, er at sikre en konstant cirkulation. På denne måde er hjertet livets princip – mens det i afhandlingen fra 1651 er *cirkulationen selv*, der bliver livets princip.

Hjertet har en særlig funktion, et særligt embede, netop fordi det distribuerer blodet til de andre organer og dele af kroppen, og dermed fordeler det til den "almene brug" (Harvey 70). Hjertet er det organ, der har hele kroppen, helheden og det fælles eller almene vel for øje, og som kan distribuere og sende det derhen, hvor der er brug for det. Hjertet er det organ, der, med øje for hele kroppens velbefindende, distribuerer og fordeler blodet til de steder og til de organer, der har brug for det, og hvor det gør mest gavn for kroppens liv som helhed.

Harveys forestillinger om blodets cirkulation og hjertets rolle åbnede for en helt ny måde at tænke på cirkulation på og selve mekanikken, hastigheden og effektiviteten i cirkulationen – tanker, der blev meget indflydelsesrige i politisk og økonomisk tænkning i tiden (Finkelstein 111–12). Og det åbner også op for nogle interessante refleksioner over forholdet mellem suverænen (hjertet) og økonomien og handelen (blodets cirkulation)

#### THOMAS HOBBS: LIVNØDVENDIG CIRKULATION OG SUVERÆNENS EMBEDE

Den naturvidenskabelige tænkning var en stor inspiration for de politiske og økonomiske tænkere i perioden, ikke mindst Thomas Hobbes. I sin afhandling om den naturlige krop (*De Corpore*, 1655) anerkender Hobbes eksplicit Harvey, der, som han skriver, med "beundringsværdig skarpsindighed" havde "klarlagt og fremstillet [...] blodets bevægelse og [...] de levende væseners tilblivelse" (*De Corpore* 11). Harveys tanker havde stor indflydelse på Hobbes' forestillinger om cirkulationens vigtighed i kroppen (Eriksen).

Hobbes er særligt kendt for sine tanker om stat og suveræniteten og for sine tanker om naturtilstanden som en "alles krig mod alle", hvor men-

neskets liv er "ensomt, fattigt, beskidt, dyrisk og kort" (*Leviathan* 140). Naturtilstanden kan kun afsluttes og holdes i skak ved institueringen af staten, "den store Leviathan, [...] denne *Dødelige Gud*" (*Leviathan* 175). Hobbes fremlagde i *Leviathan* en stærkt absolutistisk doktrin, hvor alt skulle være underlagt statens og suverænenens magt for at undgå splid, tvister og dermed uorden og svaghed i den politiske krop, hvilket ville resultere i dens sammenbrud og ultimativt død.

Hobbes er ikke umiddelbart fokuseret på økonomiens og handlens betydning, på trods af at det var centrale emner i hans samtid (Levy). Men han fremhæver dog, at velstand og rigdom udgør styrken i statskroppen (*Leviathan* 47–48), ligesom man kan finde, eller analysere sig frem til, at økonomien og cirkulationen – på trods af Hobbes' egen insisteren på suverænenens absolutte magt – spiller en afgørende rolle i hans tænkning.

I kapitel 24 af *Leviathan*, "Om et Almenvels Ernæring og Avl", hvorfra det indledende citat til denne artikel er taget, omtaler Hobbes penge, guld og sølv som "Almenvellets blodforsyning" (*Leviathan* 236). Denne reduktion af varer til penge, for deres nemmere og mere glidende cirkulation rundt i kroppen, kalder Hobbes for fordøjelsen (*concoction*).<sup>3</sup> I kapitel 6 af *Leviathan*, der er at finde i den første del "Om Mennesket", skelner Hobbes mellem to forskellige slags bevægelser hos dyr. Den ene er animalsk eller viljesbestemt, som omfatter f.eks. at gå, at tale eller at bevæge sine lemmer, mens den anden er *vital* og omfatter "*Blodets gennemløb, Pulsen, Åndedrættet, Fordøjelsen, Næringen, Udskillelsen &c*" (81). Blodets cirkulation og fordøjelsen er en vital eller livsnødvendig bevægelse, der, ligesom åndedrættet og afføringen, ikke er underlagt viljen. Hvis vi tager analogien mellem den naturlige krop og statskroppen seriøst – som Hobbes selv gør i sit værk, og som han bygger hele sin filosofi på – så er pengenes cirkulation og handelen et livsvigtigt og vitalt princip, afgørende for den politiske krops liv, og en ting, som ikke er underlagt suverænenens absolutte vilje, men som han blot må acceptere og administrere på den mest hensigtsmæssige måde. Cirkulationen er *livsnødvendig*.

I samme kapitel understreger Hobbes, at "Almenvellets Ernæring består i *Righoldighed* og *Fordeling af Materiale*, der er befordrende for liv:

---

3 I den danske oversættelse er *concoction* oversat med 'Bryg'.

I *Fordøjelsen*<sup>4</sup> eller *Forberedelsen*, og [...] *Transporten* af det til Offentligt brug [...]” (231–32). En stats ernæring består i materiale, ”som sædvanligvis omtales som Varer” (232) og som distribueres og cirkulerer rundt i kroppen. Som understreget i det indledende citat til denne artikel så lettes denne cirkulation ved at reducere det, der ikke umiddelbart forbruges ”til en ting af ensartet værdi, som det også er muligt at transportere, så det ikke hindrer folks bevægelse” (Hobbes, *Leviathan* 236). Denne ting er guld, sølv og penge, som reducerer alle varer til den samme værdi, som gør, at man ikke behøver at bære rundt på de ting, man gerne vil bytte med andre, og dermed sikrer penge cirkulation og handel med varer (Hobbes, *Leviathan* 236). Ved hjælp af denne cirkulation passerer pengene rundt i staten, ”og det bevæger sig omkring og ernærer hver enkelt del [...], og det i et omfang, som var denne fordøjelse dannelsen af Almenvællets blod” som altså derved, ”idet det cirkulerer, ernærer [...] hvert enkelt Lem i Menneskets Legeme.” (Hobbes, *Leviathan* 236),<sup>5</sup> I dette tilfælde ”opretholder det Kunstige Menneske sin lighed med det Naturlige Menneske, hvis Vener modtager Blod fra de forskellige dele af Legemet og transporterer det til Hjertet, hvor det gøres Levende, hvorefter Hjertet ad Arterierne sender det ud igen for at oplive alle Kroppens Lemmer og muliggøre deres bevægelse.” (Hobbes, *Leviathan* 236). Det er således statens opgave at indkræve skatter og afgifter og fordele midler rundt i kroppen til, hvor der er brug for dem.

Handel og cirkulation er livsnødvendigt for statens liv, og for at sikre den må mennesker handle og bytte de ting, de ikke umiddelbart forbruger. Der kan kun være handel, hvis der er ejendom, hvorfor distributionen og institutionen af ejendom er helt essentielt for staten (Hobbes, *Leviathan* 232). Til handel er der brug for privat ejendomsret, sikkerhed, kontrakter og lov og orden, hvilket kun er muligt i staten (”Kontrakter uden Sværdet er blot Ord” (Hobbes, *Leviathan* 172)). Der kan kun være produktion og handel, hvor der er en statsmagt, der sikrer og instituerer privatejendom, garanterer kontrakter og opretholder loven. Handel (cirkulation) og privatejendom er gensidigt nødvendige og betingende (Eriksen).

---

4 I den danske oversættelse er *concoction* her oversat med ’Sammensætningen’.

5 Oversættelse modificeret ved hjælp af Hobbes, *Leviathan* 174.

Men fordøjelsen og cirkulationen er vitale bevægelser og dermed ikke noget, der afhænger af suverænenes vilje. En af de afgørende nyskabelser i Hobbes' tænkning var, at han begrebsliggjorde staten som en kunstig person, der var udødelig og almægtig, men som måtte repræsenteres af en anden (levende) person for at kunne handle (Skinner, "Artificial Person"). Suverænen var derfor et embede, der i princippet kunne varetages af alle, og herskeren havde derfor ikke nogen særlig personlig eller guddommelig adkomst til magten. På trods af dette er Hobbes fortaler for suverænenes absolutte magt over alle forhold i staten. For Hobbes var det forhold, at staten var en kunstig person, som skulle repræsenteres, ikke et argument for, at suverænen ikke var absolut regent – tværtimod. Han brugte det netop som argument for suverænenes udelelige og absolutte magt.

Hobbes var dermed utroligt moderne i sin tænkning af staten, men meget umoderne i den meget lille plads og betydning han tilskriver økonomien, som på dette tidspunkt var ved at blive et afgørende eksistensvilkår for staten. I det foregående har jeg forsøgt at læse Hobbes mod Hobbes selv (samt de fleste Hobbes-læsninger) ved at prøve at læse økonomien (som cirkulation) frem som livsvigtigt princip for statskroppen. Ved at læse Hobbes radikalt (og uden tvivl på en måde, som er stik imod Hobbes egen intention) bliver suverænen en forvalter af den nødvendige cirkulation. Hvis cirkulationen er en livsnødvendig bevægelse, der er hinsides viljen, går dette imod Hobbes' diktum om, at suverænen har absolut magt over alle statens forhold. Det er *livsnødvendigt* for staten at sikre, at varer og penge cirkulerer rundt i statskroppen og gør den stærk og sund, og suverænen kan her ikke mere bestemme, at dette er nødvendigt, end den naturlige krop kan bestemme sine basale kropslige funktioner. Selvom dette ikke var Hobbes' forståelse, skrev han i en tid, hvor økonomien fik større og større betydning for statens vel, og hvor forvaltningen af økonomien i stigende grad blev herskerens primære mål.

#### WILLIAM PETTY: POLITISK ARITMETIK OG ANATOMI

Som allerede nævnt var det 17. århundredes England et centralt sted for udviklingen af en tidlig økonomisk tænkning. Her opstod de første forsøg på at forstå og forklare de økonomiske mekanismer, som dermed var med til

at skabe et økonomisk 'felt' eller 'videnskab' med egne principper og regler (Letwin viii-ix; Magnusson 7-12). Denne tidlige økonomiske tænkning er kendt som *merkantilisme*.

Den tidlige merkantilisme fra starten af 1600-tallet var særligt repræsenteret ved Gerard de Malynes (1586-1626), Edward Misselden (1608-1654) og Thomas Mun (1571-1641), og de var blandt dem, der formulerede en af de doktriner, der kendetegner merkantilismen: Teorien om *handelsbalancen* (balance of trade) (Finkelstein 5). Merkantilisterne havde generelt en nulsumsforestilling om verdens værdier, betydende at der kun var et begrænset antal ressourcer i verden. Det centrale for mange af merkantilisterne og for de europæiske stater på dette tidspunkt var således at få et overskud af ædelmetaller i forhold til deres konkurrenter.

Selvom disse tænkere også brugte den politisk-økonomiske krop som billede, er den næste generation af merkantilistiske tænkere – Josiah Child (1630-99), John Locke (1632-1704, mest kendt som politisk filosof) og særligt William Petty – særligt interessante her. Petty var med til at forandre forestillingen om den økonomiske krop markant og var dybt inspirerede af Harveys tanker om blodets cirkulation (Finkelstein 5, 107) og af den mekanistiske filosofi, som også Hobbes, men ikke Harvey, var (Eriksen). Petty, der var læge (som Locke i øvrigt), var meget inspireret af Harvey, ligesom han arbejdede sammen med og beundrede Hobbes (Letwin 116; Finkelstein 108; Mykkänen 67-68; Amati og Aspromourgos). I sin *Kritik af Den Politiske Økonomi* (1859) hævdede Marx også, at den politiske økonomi begyndte med William Petty i England og Pierre le Pesant de Boisguilbert (1646-1714) i Frankrig og hævdede, at Pettys *Political Arithmetic* (Politisk aritmetik) var "den første form hvori den politiske økonomi udskiller sig som en separat videnskab" ("Zur Kritik" 39).

Petty er mest kendt for netop *Political Arithmetic* (udgivet 1690, skrevet omkring 1676), som var en videnskabelig tilgang til at udregne styrken (og svaghederne) i en given politisk (eller rettere økonomisk) krop ved hjælp af "tal, vægt og mål" (244).<sup>6</sup> Den 'politiske aritmetik' var en videnskabelig tilgang til at forstå det, Petty kaldte *politiske økonomier* (*political oeconomies*), som var den givne politisk-økonomiske krop, man var interesseret

---

6 Alle citater fra Petty er oversat af forfatteren, MHJ.

i at undersøge. Ved at bruge politisk aritmetik som metode på en politisk økonomi kunne man producere en *politisk anatomi* (*political anatomy*) af en given politisk krop (Finkelstein 111, 252).

Petty er også særligt kendt for sit tidlige arbejde med statistik og dermed som en af statistikkens foregangsmænd, særligt gennem sin involvering i udgivelsen af John Graunts *Natural and Political Observations Made Upon the Bills of Mortality* (*Naturlige og politiske observationer om dødsraterne*) fra 1662, et af de første omfangsrige arbejder om statistik og demografi. Statistik var en central videnskab for den fremvoksende stat, netop fordi den gav kendskab til de kræfter, ressourcer og muligheder, der lå i staten på et givet tidspunkt (Foucault 296). Petty argumenterede for, at man ved at bruge den politiske aritmetik kunne, ved hjælp af sikre metoder, udregne en given stats styrker og svagheder, og dermed var det et centralt redskab i regeringsførelsen (239–40). For at kunne regere måtte man have et præcist kendskab til territoriet, dets beboere og dets generelle tilstand. Først herefter kunne man tilrettelægge den økonomiske politik (Petty 250). Det var centralt at have grundigt kendskab til statskroppen for at vide, hvordan man skulle regere den.

For Petty var der en "Politisk aritmetik og en Geometrisk Retfærdighed" i verden som kunne og skulle kultiveres (240 note 2). Der var en logik, en orden i verden, som det gjaldt om at forstå. Det kommer også til udtryk gennem det latinske udtryk, der kan findes flere steder i Pettys værker, '*Nam Res nolunt male administrari*', der kan oversættes med 'ting kan ikke administreres forkert', 'tingene vil ikke lade sig forvalte forkert særlig længe'. Der er en særlig logik eller orden i verden (en politisk aritmetik), en logik i den måde tingene er på, som må forstås af den, der vil regere den. En suveræns opgave er at forstå denne orden og sin stat, så den kan regeres mest hensigtsmæssigt. En fejlforvaltning kan ikke vedblive særlig længe, for verdens eller tingenes (læs: økonomiens) logik, naturens orden, vil dukke op til overfladen på et tidspunkt. På den måde konstruerer Petty et økonomisk 'felt', nogle økonomiske principper, som suverænen måtte have grundigt kendskab til – gennem den økonomiske videnskab – for at kunne herske mest hensigtsmæssigt (Jessen, kap. 9). Økonomien og de økonomiske regler konstitueres dermed som et objektive felt, som suverænen mere eller mindre hensigtsmæssigt kunne begå sig i og regere i forhold til.

### KONKLUSION OG PERSPEKTIVER

Man kan umiddelbart fristes til at tro, at kropsmetaforen og kropstænkningen er forsvundet fra den måde, vi tænker om staten og økonomien i dag. Og det er den også umiddelbart. Vi tænker ikke længere staten som en 'politisk krop'. Men kropsmetaforen spillede en afgørende rolle i den måde ikke alene staten, men også økonomien, blev begrebsliggjort og skabt på, ligesom kropsmetaforens konnotationer om enhed, sammenhængskraft og orden er stadig afgørende billeder i vores stats- og politikforståelse (Neocleous). Den måde, hvorpå staten og økonomien forestilles og begrebsliggøres, har afgørende betydning for den måde, de konkret og praktisk indrettes. Metaforer, analogier og begreber er ikke neutrale beskrivelser af verden, men er aktive medspillere i den måde, verden indrettes på. Og den måde staten og økonomien blev begrebsliggjort og forstået på, da de opstod, ligger indlejret i dem og fortsætter med at påvirke vores måde at tænke og handle både politisk og økonomisk.

Som jeg har forsøgt at vise, bliver økonomien enormt central for den stat, der er ved at opstå i det 17. århundrede. Handel og rigdom bliver afgørende for statens styrke og kraft og forhold til andre stater. Hos først Harvey, og senere hos Hobbes og Petty, blev cirkulationen i kroppen (både den naturlige, den politiske og den økonomiske krop) anset som værende livsnødvendig, som selve det, der udgjorde kroppens liv, styrke og sundhed. Cirkulationen, økonomien og handelen blev dermed en livsnødvendig og vital bevægelse, som suverænen, den politiske magt, hjertet, ikke som sådan kunne gøre noget ved, men kun forstå, fordre og forholde sig til på den mest hensigtsmæssige måde. Suverænen, den politiske hersker, bliver til et embede, der skal forvaltes. Og det, der helt centralt skal forvaltes, er *den livsnødvendige cirkulation* – økonomien og handelen.

På den måde bliver kropstænkningen ved med at påvirke os i dag. Vi lever i en tid, hvor økonomien tilsyneladende er blevet det vigtigste regeringsmæssige princip. Vi befinder os i en tilstand af 'økonomiens nødvendighed'. De fleste politiske programmer (særligt nedskæringsprogrammer) indføres med hensyn til den økonomiske nødvendighed og nødvendigheden af at fremme handel, økonomi og økonomisk konkurrenceevne som samfundets grundforudsætning. Alle områder af det sociale liv bliver underlagt økonomiens, konkurrencens og handelens logik. Økonomien er

blevet det mest afgørende mål for det politiske i nutidens vestlige stater, og politikken er blevet underlagt økonomiens logik.

Som vi har set, er dette dog ikke nødvendigvis noget nyt. En af de ting, jeg har forsøgt at vise i denne artikel, er, at den moderne stat og økonomiens betydning fra begyndelsen er uløseligt forbundet. Handel og økonomi har fra starten været et livsnødvendigt princip for den moderne stat. Vi er vant til at tænke, at det politiske og det økonomiske er to forskellige, separate sfærer med hver deres irreducible logikker og principper, som dermed gør det muligt for sådan noget som 'det økonomiske' at overtage 'det politiske' og gør det muligt at tale om en 'økonomisk nødvendighed', der står udenfor den politiske logik (Wood, "Separation"; Jessen, "Forvaltningen af det bestående"). Men hvad denne historie viser er, at det politiske og det økonomiske er uløseligt forbundet, og at der i selve statens idé ligger en forestilling om cirkulationens, økonomiens og handelens livsnødvendige betydning.

MATHIAS HEIN JESSEN. Adjunkt ved Department of Business and Politics, CBS. Ph.d. fra Idéhistorie, Aarhus Universitet med afhandlingen *Sovereign bodies – Constitution and construction of State, subject and corporation* om forholdet mellem staten og private selskaber med særligt fokus på England i det 17. århundrede. Arbejder nu på et projekt om civilsamfundets rolle ifm. den danske velfærdsstat ([www.cistas.dk](http://www.cistas.dk)). Seneste udgivelser omfatter "Trade is a Kind of Warfare: Mercantilism and Corporations in the Thought of Josiah Child" i *Intellectual History of Economic Normativities*, Palgrave Macmillan, 2016 og "Forvaltningen af det bestående: Guvernemantalitet, regering og økonomi hos Giorgio Agamben", *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie*, nr. 72, 2015.

## THE VITAL CIRCULATION OF THE STATE

Trade as a Vital Principle of the Modern State

The article analyzes the role of trade in the constitution of the modern state in 17th century England. The article focuses on the metaphor of the body politic and especially the ideas on circulation from William Harvey and how these can be used to analyze Thomas Hobbes' ideas on trade and circulation in *Leviathan* and the economic thought of William Petty. Harvey's thoughts on circulation were revolutionary and highly influential on the political and economic thoughts of the time. Even though Hobbes is mainly focused on law and sovereignty, he still characterizes circulation and trade

as a *vital* motion, not subject to the will of the sovereign. Combined with his notion that the sovereign is the holder of an office, who must administer the wellbeing of the state, this opens up for the analysis that what the sovereign is administering is in reality the necessary motions of trade and the economy in general. This is also seen in one of the most prominent of the mercantilist economic thinkers of the age, William Petty, who in his economic thinking contributed to the constitution of the economy as a given field with a given logic which the ruler could not fundamentally change, but had to understand and act in accordance with in order to govern well.

#### KEYWORDS

DA: Stat; handel, circulation; Thomas Hobbes; William Harvey; William Petty; Kroppspolitik  
EN: State; Trade; Circulation; Thomas Hobbes; William Harvey; William Petty; Body politic

#### LITTERATUR

- Amati, Frank og Tony Aspromourgos. "Petty Contra Hobbes: A Previously Untranslated Manuscript". *Journal of the History of Ideas* 46 1 (1985): 127. <http://dx.doi.org/10.2307/2709780>.
- Apostolidès, Jean-Marie. *Le Roi-Machine. Spectacle et Politique Au Temps de Louis XIV*. Paris: Editions de Minuit, 1981.
- Appleby, Joyce Oldham. *Economic Thought and Ideology in Seventeenth Century England*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1978.
- Blumenberg, Hans. *Paradigmen zu einer Metaphorologie*. (6. udg.) Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2015.
- Bourdieu, Pierre. *Afpraktiske grunde: omkring teorier om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzel, 1997.
- Boureau, Alain. *Le Simple Corps Du Roi. L'impossible Sacralité Des Souverains Français, XVe-XVIIIe Siècle*. Paris: Editions de Paris, 1988.
- Crignon, Philippe. *De L'incarnation À La Représentation: L'ontologie Politique de Thomas Hobbes*. Paris: Classiques Garnier, 2012.
- Desmedt, Ludovic. "Money in the 'Body Politick': The Analysis of Trade and Circulation in the Writings of Seventeenth-Century Political Arithmeticians". *History of Political Economy* 37 1 (2005): 79–101.
- Dohrn-van Rossum, Gerhard og Ernst Wolfgang Böckenförde. "Organ, Organismus, Organisation, Politischer Körper". *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon Zur Politisch-Sozialen Sprache in Deutschland*. Bind 4. Red. Otto Brunner, Werner Conze og Reinhart Koselleck. Stuttgart: Klett-Cotta, 1978. 519–622.

- Eriksen, Christoffer Basse. "Cirkulation of Blood and Money in Leviathan - Hobbes on the Economy of the Body". *History of Economic Rationalities - Economic Reasoning as Knowledge and Practice Authority*. Red. Jakob Bek-Thomsen, Christian O. Christiansen, Stefan Gaarsmand Jacobsen og Mikkel Thorup. Cham: Springer, 2017. 31-41.
- Finkelstein, Andrea. *Harmony and the Balance: An Intellectual History of Seventeenth-Century English Economic Thought*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.
- Foucault, Michel. *Sikkerhed, territorium, befolkning: forelæsninger på Collège de France, 1977-1978*. København: Gyldendals Bogklubber, 2008.
- Giesey, Ralph E. *The Royal Funeral Ceremony in Renaissance France*. Genève: Droz, 1960.
- Glaisyer, Natasha. "'A Due Circulation in the Veins of the Publick': Imagining Credit in Late Seventeenth- and Early Eighteenth-Century England". *The Eighteenth Century* 37 3 (2005): 277-97.
- Goede, Marieke de. *Virtue, Fortune and Faith: A Genealogy of Finance*. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press, 2005.
- Harvey, William. "An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heart and Blood in Animals". *The Works of William Harvey, M.D.* (ovs. Robert Willis). London: Sydenham Society, 1847 [1628]. 1-86.
- Heckscher, Eli F. *Mercantilism*. (2 bind). London: Allen & Unwin, 1955.
- Hill, Christopher. "William Harvey and the Idea of Monarchy". *Past & Present* 27 (1964): 54-72.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. København: Information, 2008 [1651].
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Red. Richard Tuck. Cambridge og New York: Cambridge University Press, 1996 [1651].
- Hobbes, Thomas. *Uddrag af Hobbes' De Corpore: med særlig hensyntagen til Hobbes' erkendelsesteori og psykologi*. Red. Bertil Fønss. Odense: Odense Universitetsforlag, 1986 [1655].
- Jessen, Mathias Hein. "Forvaltningen af det bestående - Guvernamentalitet, regering og økonomi hos Giorgio Agamben". *Slagmark - Tidsskrift for idéhistorie* 72 Giorgio Agamben (2015): 17-35.
- Jessen, Mathias Hein. *Sovereign Bodies. Constitution and construction of State, subject and Corporation*. PhD-afhandling, Afdeling for Filosofi og Idéhistorie, Aarhus Universitet, 2015.
- Kantorowicz, Ernst H. *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997.
- Koschorke, Albrecht, Thomas Frank, Ethel Matala de Mazza og Susanne Lüdemann. *Der Fiktive Staat: Konstruktionen Des Politischen Körpers in Der Geschichte Europas*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2007.
- Lassen, Frank Beck. "Hvad var det vil ville vide? Hans Blumenbergs metaforologi som læsestrategi". *Slagmark - Tidsskrift for idéhistorie* 47 Hans Blumenberg (2006): 101-119.
- Letwin, William. *The Origins of Scientific Economics: English Economic Thought, 1660-1776*. London: Meuthen & Co Ltd., 1963.
- Levy, Aaron. "Economic Views of Thomas Hobbes". *Journal of the History of Ideas* 15.4 (1954): 589-595. <http://dx.doi.org/10.2307/2707677>.

- Magnusson, Lars. *Mercantilism: The Shaping of an Economic Language*. London; New York: Routledge, 1994.
- Maitland, Frederic William. *State, Trust, and Corporation*. Red. David Runciman og Magnus Ryan. Cambridge, UK og New York: Cambridge University Press, 2003.
- Marx, Karl. *Kapitalen – Kritik af den politiske økonomi*. (bind 1). København: Rhodos, 1971.
- Marx, Karl. "Zur Kritik der Politischen Ökonomie". *MEW*. (Bind 13). Berlin: Dietz Verlag, 1961. 3-160.
- Mykkänen, Juri. "'To Methodize and Regulate Them': William Petty's Governmental Science of Statistics". *History of the Human Sciences* 7 3 (1994): 65-88.
- Neocleous, Mark. *Imagining the State*. Maidenhead: Open Univ. Press, 2003.
- Petty, William. "Political Arithmetic". *The Economic Writings of Sir William Petty*. Red. Charles Henry Hull. (Bind 1). Cambridge: Cambridge University Press, 1899 [1690]. 233-313.
- Skinner, Quentin. "A Genealogy of the Modern State". *Proceedings of the British Academy, Volume 162, 2008 Lectures*. Red. Ron Johnston. British Academy, 2009. 324-370.
- Skinner, Quentin. "Hobbes and the Purely Artificial Person of the State". *Visions of Politics: Hobbes and Civil Science*. Bind 3. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 177-208.
- Valenze, Deborah M. *The Social Life of Money in the English Past*. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Walzer, Michael. "On the Role of Symbolism in Political Thought". *Political Science Quarterly* 82 2 (1967): 191-204. <http://dx.doi.org/10.2307/2147214>.
- Wennerlind, Carl. *Casualties of Credit: The English Financial Revolution, 1620-1720*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2011.
- Wood, Ellen Meiksins. "The Separation of the Economic and the Political in Capitalism". *New Left Review* 1/127, May-June (1981): 66-95.
- Wood, Ellen Meiksins. *Liberty and Property: A Social History of Western Political Thought from Renaissance to Enlightenment*. London og New York: Verso, 2012.